

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA‘LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI EKOLOGIYA, ATROF-MUHITNI
MUHOFAZA QILISH VA IQLIM O‘ZGARISHI VAZIRLIGI**

**O‘ZBEKISTON EKOLOGIK PARTIYASI MARKAZIY
KENGASHI IJROIYA QO‘MITASI**

BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI

GLOBAL IQLIM O‘ZGARISHI OQIBATLARINI YUMSHATISHNING ILMIY ASOSLARI

MAVZUSIDAGI XALQARO ILMIY-AMALIY KONFERENSIYA

Buxoro – 2024

Halimova G.S,

BuxDU, Ekologiya va geografiya kafedrasi dotsenti, PhD g.f.f.d.,

Qalandarova D.D,

BuxDU, Ekologiya va geografiya kafedrasi doktoranti

QULJUQTOV TIZMASI VA UNGA YONDOSH HUDUDLAR YER OSTI SUVLARI VA ULARDAN SAMARALI FOYDALANISH

Annotatsiya Maqolada Qizilqum cho'lida joylashgan Quljuqtov past tog'i va unga yondosh hududlardagi yer osti suvlari, jumladan quduqlar haqida so'z boradi. Maqolada 24 nomdagi quduqlar va ularning gidrologik xususiyatlari haqidagi ma'lumotlar o'rin olgan.

Kalit so'zlar: Quljuqtov tizmasi, past tog'lar, yer osti suvlari, quduq, suv resurslari

Annotation: The article talks about the underground water, including wells, in the Kuljuqtov low mountain located in the Kizilkum desert and its adjacent areas. Information about 24 named wells and their hydrological characteristics is also included.

Key words: Kuljuqtov ridge, low mountains, underground water, well, water resources.

Hozirda O'zbekiston Respublikasida suv muammosi davlat siyosati darajasidagi vazifalardan biri ekanligi hech kimga sir emas. Shu bois suv tanqisligini oldini olish uchun mamlakatimizda suvni qadrlash, tejab foydalanishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Ushbu muammoni yumshatish yo'llaridan biri Qizilqum cho'lida joylashgan past tog'larning mahalliy suv resurslaridan foydalanishdir. Shunday tog'lardan biri Quljuqtov tizmasidir.

Quljuqtog' tizmasi Buxoro va qisman Navoiy viloyatlariga tegishli bo'lib, Markaziy Qizilqumni egallab turgan past tog'lar guruhining eng janubiy bo'lagini tashkil qiladi. Tizmaning umumiy maydoni 2,5 ming km². Tizmaning cho'l-yaylovzorlari sifatida o'zlashtirilishi tarixi neolit davri (mil.avv. 8-5 ming yillar)ga borib taqaladi [3; 81-154-b.]. Dastlab tog' etaklaridagi kam suvli buloqlar atrofi chorvadorlar maskani bo'lgan. Keyinchalik chorvadorlarning aql zakovati tufayli quduqlar qazilgan va tizmaning barcha hududlari qorako'l qo'ylari, echki va tuyalarni boqadigan yaylovzorlar sifatida o'zlashtirilgan. Ana shunday maqsadlarda hozir ham foydalanib kelinayotgan quduqlardan biri Quljuqtov tizmasining shimoli-sharqiy etagida, Qoraqota botig'i oldidagi sho'rtob suvli quduq-buloq – Oydinbuloq qudug'idir (1-2-rasmlar). Mazkur quduq topografik jihatdan nisbatan past – botiq joyda, ya'ni Daryosoyning qadimgi o'zanida joylashganligi bois yer osti suvlari yer betiga juda yaqin joylashgan. Bu holat quduq suvidan foydalanishda yanada qulaylik tug'diradi.

1-rasm. Qizilqum. Quljuqtov tizmasiga yondosh hududda joylashgan Oydinbuloq qudug'i.

2-rasm. Qizilqum. Quljuqtov tizmasiga yondosh hududda joylashgan Oydinbuloq qudug'i.

Tizmada yer osti suvlarini paydo bo'lishida atmosfera yog'inlari asosiy o'rin tutgan. Tizmaning palaxsali tektonik tuzilishiga ega bo'lishi atmosfera yog'inlarining yoriqlar orqali ostki qatlamlariga kirib borishiga va ba'zi joylarda esa buloqlarning hosil bo'lishiga olib kelgan.

Tizma hududi doirasida to'ng'ich chorvadorlarning kirib kelishi mazkur buloqlar bilan bog'liqligiga shubha yo'q. Buloqlar odatda tizmaning eng chekka etaklarida mavjud. Tizmaning shimoli-g'arbida Jing'ildi, Tuzkoy shimoliy etagida Oydinbuloq (qudug'i), janubida Churuq, janubi-sharqida esa Oyoqog'itma buloqlari (Oyoqog'itma tashlama ko'lining vujudga kelishi tufayli buloqlar suv ostiga qolib ketgan) joylashgan. Keyingi yillarda iqlimiy sharoitning tobora qurg'oqlashib borayotganligi tufayli mazkur yer osti suvlari ko'laminig kamayib, sifatining esa pasayib borayotganligi kuzatilmoqda [1; 66-83-b.].

Turli davrlarda Quljuqtov tizmasi doirasida 20 dan ortiq quduqlar qazilgan va ular atrofida qo'y-echkilar uchun qo'ralar qurilgan, paxsa va qora uylar tiklangan. Quyidagi jadvalda aks ettirilgan Quljuqtov tizmasi doirasida joylashgan quduqlar ro'yxati fikrimiz isbotidir.

1-jadval

T/r	Quduqlar nomi	Izohlar
1.	Toshbuloq (Tuzbuloq)	Tizmaning janubiy-markaziy etagida, granit koni oldida. Chuqurligi 4 m, suv berish quvvati 500 l/soat
2.	Uchquduq	Tizmaning janubiy-g'arbiy etagida
3.	Jing'ildi	Tizmaning janubiy etagida, "Botanika bog'i"dan 3,5 km janubi-g'arbda
4.	Churuq (Shuruq)	Tizmaning janubiy etagida Churuqsoyning quyi qismida 3 joydan quduq-buloq sifatida mavjud
5.	Qing'irquduc	Qing'irtov (422 m) ning janubiy etagida, chuqurligi 27 m
6.	Hoshimquduq	Tizmaning janubiy etagida, qadimgi Daryosoy o'zanida. Chuqurligi 14 m
7.	To'rtquduq	Tizmaning janubiy etagida, qadimgi Daryosoy vodiysi bo'yida joylashgan
8.	Qo'shquduc	
9.	Toshquduq	Tizmaning janubi-sharqiy etagida, qadimgi Daryosoy vodiysi bo'yida
10.	Aqmurut	Tizmaning janubi-sharqiy chekkasida. Chuqurligi 13 m. Suv berish quvvati 1600 l/soat

Global iqlim o'zgarishi oqibatlarini yumshatishning ilmiy asoslari

11.	Mingchuqur	Tizmaning shimoli-sharqiy etagidagi sho'rtob suvli quduqlar
12.	Jarqumboi	
13.	Oydinbuloq	Tizmaning shimoli-sharqiy etagida, Qoraqota botig'i oldidagi sho'rtob suvli quduq-buloq
14.	Boshgujumdi	Tizmaning sharqiy qismidagi eng baland tog' (773 m) etagida. Chuqurligi 8 m. Suv berish quvvati 5000 l/soat
15.	Darvoza	Tizmaning shimoli-g'arbiy etagida joylashgan sho'rtob suvli quduq. Jing'ildidan 4 km shimoli-sharqda
16.	Shaydaroz	Tizmaning shimoli-g'arbiy qismida, tog' oralig'idagi quduq. Chuqurligi 16 m, chuchuk va taxir-sho'rtob suvli
17.	Aktasti	Shaydaroz qudug'idan 6 km janubi-sharqda Aktasti soy vodiysida
18.	Sultonbibi	Tizmaning qoq markaziy sav ayirg'ich qismi etagida joylashgan. Chuqurligi 9 metr, suv berish quvvati 900 l/soat
19.	Turkmanqozgan	Tizmaning markaziy qismidagi mayda tepa-tog'lar oralig'ida yonma-yon joylashgan chuchuk suvli quduqlar
20.	Adilsoy	
21.	Qamisti	
22.	Izoquduq	Tizmaning shimoliy suvayirg'ich qismi etagida joylashgan. Qamisti qudug'idan 4,4 km shimolda joylashgan
23.	Yangiqozgan	Tizmaning sharqiy-markaziy tekislik qismida yonma-yon joylashgan quduqlar. Eshakqozgan qudug'ining chuqurligi 3 m, suv berish quvvati 1400 l/soat
24.	Eshakqozgan	

Quljuqto'v tizmasining yer osti suvlaridan samarali foydalanishning namunasi sifatida

O'zbekiston FA Botanika institutining "Qizilqum cho'l stansiyasi"ni qayd qilish joiz. 1959-yilda tashkil qilingan ushbu dala ilm dargohi tizmaning janubiy yonbag'rida, 5 gektar maydonda tashkil qilingan. Stansiyada 0,25 ga maydonda mevali va manzarali daraxt, sabzavotlar sug'oriladi. Suv manbai sifatida stansiya tashkil qilingan yillarda ishga tushirilgan burg'ilangan artezian quduq suvi hozirda tadbirkorlar tomonidan suv zavodi sifatida ishga tushirilgan hamda "Aquarius" nomi bilan idishlarga qadoqlanib aholi iste'moliga yetkazib berilmoqda. Quduqning suv berish quvvati 600 l/soatga teng. Quduq suvi chuchuk, toza, mineral suv sifatida foydalanib kelinmoqda. [4].

3-rasm. Quljuqto'v tizmasida joylashgan yer osti suvi hisobiga shakllantirilgan "Aquarius" suv zavodi.

Bahor va kuz oylarida mazkur maskandagi tol, gujum, shumtol, xasaki tut kabi daraxt soyalari, xushmanzara saksovulzorlar Buxoro vohasidan bir-ikki

kunga kelib ketadigan erkin dam oluvchilar uchun eng sevimli oromgoh hisoblanadi. [2].

Xulosa o'rnida qayd qilish joizki, tizmaning chuchuk va chorva uchun yaroqli bo'lgan yer osti suvlari tizma landshaftlarini turli, ayniqsa chorvachilik maqsadlarida o'zlashtirish uchun tabiiy asos - imkoniyat vazifasini o'tab kelgan. Bugungi kunda mavjud yer osti suvlari tufayli 4 ta yirik aholi manzilgohlari va 12 ming boshdan ortiq chorva mollari (qo'y-qo'zilar) yer osti suvlaridan bahramand bo'lmoqdalar.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Вишняков А.С, Набиев К.А, Пинхасов Б.И, Соколов В.Н. Геология и подземные воды неогеновых отложений равнинных территорий Узбекистана. Ташкент. Изд «Фан», 1978, 116 стр.
2. Назаров И.К., Халимова Г.С., Қаландарова Д.Д. Қулжуктов тизмаси (Қизилқум) ландшафтлари ресурсларидан фойдаланиш тарихи ва ҳозирги ҳолати. География: инновацион ғоялар, технологиялар ва лойиҳалар. Тошкент, 2012, 3-6 бетлар.
3. Мамедов Э.Д. Пески внутренних Кызылкумов. Научные труды ТашГУ выпуск 269. Гидрология и физическая география. Ташкент, 1964, стр. 81-154
4. Халимова Г.С. Қулжуктов тизмасида атмосфера ёгинларининг даврий, микдорий ва ҳудудий тақсимланиши. “Чўл зонаси ландшафтлари ресурсларидан самарали фойдаланишнинг географик асослари” мавзусидаги республика илмий-назарий-амалий ференконция материаллари. Бухоро. 2010. 125-127 б.

Н.А.Қиличова

Тупроқшунослик ва агрокимёвий тадқиқотлар институти

g.nazokat0401@gmail.com

КОНИМЕХ ТАБИЙ ГЕОГРАФИК РАЙОНИ АГРОИҚЛИМИЙ КЎРСАТКИЧЛАРИНИНГ ТУПРОҚ УНУМДОРЛИГИ ШАКЛЛАНИШИДАГИ РОЛИ

***Аннотация.** Мақолада Конимех табиий географик районининг иқлим шароитлари ҳақида маълумотлар келтирилган.*

***Калим сўзлар:** иқлим, табиий шароит, провинция, табиий географик район, шимол, шарқ.*

***Аннотация.** В статье приведены сведения о климатических условиях природно-географического региона Конимекс.*

***Ключевые слова:** климат, природные условия, провинция, природно-географическая зона, север, восток.*

***Abstract.** The article provides information on the climatic conditions of the Konimex natural geographical region.*

***Keywords:** climate, natural conditions, natural geographical region, the north, the east.*

Ўзбекистон Республикасининг асосий қисмини ўз ичига олган Турон табиий географик провинциясини тупроқшунос, ботаник ва географ олимлардан Р.И.Аболин – Туркистон округи, Е.П.Коровин ва А.Н.Розанов – Ўрта Осиё (Турон) тупроқ-ботаник провинцияси, А.З.Генусов, Б.В.Горбунов ва Н.В.Кимберг – Турон тупроқ-иқлим провинцияси, Л.Н.Бабушкин – Турон иқлим провинцияси, Р.С.Верник эса Турон ботаник провинцияси деб алоҳида номлашни тавсия этганлар.

Мамлакатимизнинг текислик ва тоғ олди-тоғ кичик провинциялари ўртасидаги чегара анча мунозарали. Масалан, геоморфолог олимлар чегарани лёссли тоғ ости текисликлари билан тоғ олди текисликлари туташган ерлардан, тупроқшунослар оч тусли бўз тупроқлар тарқалган майдонларнинг куйи чегарасидан, географлар эса ландшафт белгиларига қараб ажратадилар [И.А.Ҳасанов, П.Н.Ғуломов, А.А.Қаюмов, 2009; 161-б.].

Табиий географик районлаштиришда таксономик бирликнинг бешинчи поғонаси бу – округ ҳисобланади. Бунда текислик ва тоғ олди-тоғ кичик провинциялари доирасида бир-

Global iqlim o'zgarishi oqibatlarini yumshatishning ilmiy asoslari

Хайруллаев Миррахмат Патхулла ўғли. ТОШКЕНТ ШАХАР ҚОРАСУВ КАНАЛИ МАКРОФИТ ВА ЗООБЕНТОС ОРГАНИЗМЛАРИ	113
Elmurodova Nozima Negmurodovna. KANAVALIYA (CANAVALLIA ENSIFORMIS L.) O'SIMLIGINING MORFOFIZIOLOGIK XUSUSIYATLARI	114
Hamroqulova Nargiza Komil qizi, Halilova Feruza. Suvo'tlarning saproblilik darajasi va xususiyatlari	116
Гуламов Мухамад Исакович, Гафарова Саида Мухамеджоновна. БИОРАЗНООБРАЗИЯ ДРЕВЕСНЫХ РАСТЕНИЙ ГОРОДА БУХАРЫ	118
Umedov A. M., Esanov H.Q. Buxoro shahrida <i>Amaranthus viridis</i> L. ning tarqalishini turli iqlim ssenariylari yordamida baholash va bioiqlimiy modellashtirish.	121
Ismatillayeva Gulhaya Mexriddinovna. BO'ZSUV KANALIDAGI DOG'LI LABDORNING (<i>TRIPLOPHYSA STRAUCHII</i>) O'SISH XUSUSIYATLARI	125
Ismatillayeva Gulhaya Mexriddinovna, Mirzayev Ulug'bek To'rayevich. BO'ZSUV KANALIDAGI DOG'LI LABDORNING (<i>TRIPLOPHYSA STRAUCHII</i>) MORFOLOGIK TAVSIFI	127
Ёркулов Жавлон Махмудович. СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ ПОПУЛЯЦИЙ ЗАРАФШАНСКОГО ФАЗАНА В ЗАРАФШАНСКОМ НАЦИОНАЛЬНОМ ПРИРОДНОМ ПАРКЕ.....	129
D.M. Sadullayeva, BUXORO VILOYATI SUV HAVZALARIDA INGICHKA BARMOQLI DARYO QISQICHBAQASI (<i>PONTASTACUS LEPTODACTYLUS</i> ESCHSCHOLTZ, 1823)NING TARQALISH EKOLOGIYASI.	132
Davronova A. SUVQALAMPIR (<i>PERSICARIA HYDROPIPER</i> (L.) DELARBRE) NING DORIVORLIK XUSUSIYATLARI.....	134
Alimova Luiza Xalilovna, Baxshillayev Ozodbek Bobir o'g'li, Xonjonova Muxayyo Pobedayevna. VIZZILDOQ QO'NG'IZLARNING EKOLOGO-FAUNISTIK TAVSIFI (ROMITAN TUMANI KESIMIDA).	136
Raximbayeva Dilfuza Amanbayevna. Kanakunjut (<i>Ricinus communis</i> L.) o'simligining xalq xo'jaligidagi va tibbiyotdagi ahamiyati	139
3-SHO'BA. YER VA SUV RESURSLARIDAN OQILONA FOYDALANISHNING ILMIY ASOSLARI.	
Большаник П.В, Соловьев А.А. ПЕРСПЕКТИВЫ МЕЖДУНАРОДНОГО ИСПОЛЬЗОВАНИЯ	142
Xolboyev F.R., Xolboyev B.R. SUV TANQISLIGI SHAROITIDA DEHQONCHILIK YURITISHNING ISTIQBOLLI USULI	146
Axmedova Z.R., Yaxyaeva M.A., Xamraeva Z.T., Shonaxunov T.E., Ibragimov A.A., Abdullaeva Y.A. TUPROQ MIKROORGANIZMLARINING PESTITSIDLARGA CHIDAMLILIK XUSUSIYATLAGIGA KO'RA AJRATISH.	147
Бурханова Д.У., Бегимова Г.М, Иминов Ў.Х. СУҒОРИЛАДИГАН ТИПИК БЎЗ ТУПРОҚНИНГ УМУМИЙ ФИЗИК ХОССАЛАРИ	150
Мукимов Т., Хамзин С., Абдуллаев У.В., Хасанханова Г.М., Ибрагимов Р. АДАПТАЦИЯ И ПРОДВИЖЕНИЕ КЛИМАТИЧЕСКИ УСТОЙЧИВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ ДЛЯ ПОВЫШЕНИЯ ПРОДУКТИВНОСТИ ДЕГРАДИРОВАННЫХ ЗЕМЕЛЬ АДЫРНОЙ ЗОНЫ	153
Pardayev Sh., Bozorova D., To'ymurodova Sh., Ne'matova G. OQOVA SUVLARNI TOZALASHDA MIKROORGANIZMLAR VA SUV O'TLARINING AHAMIYATI.	156
Pardayev Sh., To'ymurodova Sh., Rahmonov N.R, Bozorova D., Qo'shoqov X. SANOAT KORXONALARNING OQOVA SUVLARINI TOZALASH SAMARADORLIGI.....	159
Halimova G.S, Qalandarova D.D, H.A.Қиличова. КОНИМЕХ ТАБИЙ ГЕОГРАФИК РАЙОНИ АГРОИҚЛИМИЙ КЎРСАТКИЧЛАРИНИНГ ТУПРОҚ УНУМДОРЛИГИ ШАКЛЛАНИШИДАГИ РОЛИ.....	165